

Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
(1929-1992)

‘Υπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ ταυτίζονται μὲ τὸν χῶρο στὸν ὅποιο δροῦν, κατὰ τρόπο ποὺ κάνει δυσδιάκριτα τὰ περιγράμματα τοῦ ἐνὸς χωρὶς τὴν ὑπαρξὴν τοῦ ἄλλου. ‘Υπάρχουν καὶ ἐπιστήμονες καὶ προπαντὸς διδάχοι ποὺ διαποτίζουν μὲ τὴ διδασκαλία, τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὶς δραστηριότητές τους κάθε ἵνα τοῦ περιβάλλοντος, ἔμψυχουν καὶ ἄψυχουν, στὸ ὅποιο ἔχουν ἐθελούσια ἐνταχθεῖ. Αποτυπώνουν ἔτσι τὴ σφραγίδα τους στὸν χρόνο καὶ ἐμπνέουν πάντοτε, παρόντες ἢ ἀπόντες, τὴν κοινότητα στὴν ὅποια ἔζησαν καὶ δημιούργησαν.

Σ’ αὐτὴ τὴν καθηγητὴς ἀνήκει κι ὁ καθηγητὴς Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος, ποὺ ἔφυγε πρόωρα ἀπὸ τὴ ζωὴ, χτυπημένος, αὐτὴ ἡ ὑψηλόκορμη δρῦς, ἀπὸ τὴν ἀνίατη ἀρρώστεια τοῦ αἰώνα μας. Ταύτισε τὰ δνειρά, τὶς ἐλπίδες καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀνησυχίες του μὲ τὸ νεοϊδρυμένο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στὴν πρώτη του ἔκφραση (Φιλοσοφικὴ Σχολή), ἔγινε ἔνα μ’ ἀτό, καί, δπως τὸ πρῶτο κύτταρο ἀναπτυσσόταν σὲ μιὰ σημαντικὴ παρουσία, ἔτσι μέστωνε κι ὁ λόγος τοῦ δασκάλου, πολύκλαδος, πολύχυμος, πολύτιμος σ’ ἐρευνητικὰ ἐπιτεύγματα. Πῶς μπορεῖ, λοιπόν, νὰ μιλάει κανεὶς γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων καὶ νὰ ξεχνάει τὸν Στέφανο Παπαδόπουλο; Μέσα ἔκει βρίσκεται ὁλόκληρος, ὁ χῶρος τοῦ ἀνήκει, γιατὶ ὁ ἕδιος ποτὲ δὲν τὸν πρόδωσε.

Μόλις δύο χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἔκανε τὴν παρουσία του στὰ Γιάννινα, διορισμένος «ἐπὶ συμβάσει», τὸ 1966. Ἐμφανῆς παρουσία σημαίνει ἀναγνώριση τῶν ἰκανοτήτων του ὡς ἐρευνητῇ καὶ δασκάλου ἐκ μέρους τῆς Πανεπιστημιακῆς κοινότητας καὶ κοινωνικὴ συναίνεση. Οἱ πρῶτοι καθηγητές, δύναματα μὲ κύρος καὶ ἥθος, Στυλιανὸς Καψωμένος, πρῶτος πρόεδρός της, Σταμάτης Καρατζᾶς, Δημήτριος Λουκάτος, Φάνης Κακριδῆς, Λάμπρος Χουσιάδας, Νικόλαος Κονομῆς, δέχτηκαν μὲ ἀγάπη καὶ ἐμπιστοσύνη τὸν νέο συνάδελφο καὶ τοῦ ἔδωσαν τὶς δυνατότητες ν’ ἀναπτύξει τὶς ἰκανότητές του, ὅχι μόνο στὸν διδακτικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ τομέα, ἀλλὰ καὶ στὸν διοικητικό. Ἀναγνώριση τῆς προσφορᾶς ἀποτέλεσε ἡ ἐκλογὴ του, δύο χρόνια ἀργότερα, τὸ 1968, ὡς τακτικοῦ καθηγητῆ στὴν ἕδρα. Ἀπὸ τότε ὁ Στέφανος Παπαδόπουλος ἔδωσε γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ Πανεπιστημίου, ποὺ σιγὰ-σιγὰ ἀναπτυσσόταν σὲ αὐτοτελὲς ἴδρυμα, ὅλη τὴν ψυχὴ κι ὅλη τὴν πολύτιμη πείρα του, ἀπὸ τὶς διάφορες θέσεις ἀπὸ τὶς ὅποιες κλήθηκε νὰ τὸ ὑπηρετήσει: Καθηγητής, Κοσμήτορας, Συγκλητικός, Πρύτανης.

Σ' ὅ, τι ἀφορᾶ στὴν κοινωνία τῆς πόλης, ἡταν ἀπὸ τοὺς λίγους ποὺ συνέδεσαν τὴν ζωή τους μὲ τὶς ἐλπίδες καὶ τὶς προσπάθειές της γιὰ ἄνοδο, σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα, ιδιαίτερα στὸν πνευματικὸν τομέα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ παρουσία του ἡταν ἔντονη ὅχι μόνο στὶς κοινωνικὲς συναναστροφές, ἀλλὰ καὶ στὸς χώρους, πνευματικούς, πολιτιστικούς, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, ποτὲ τυπική, ἀλλὰ πάντοτε οὐσιαστική, ὅπως ἔξαλλον τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τὴν πνευματικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν Θεσσαλονίκη, τὴν πόλη ἀπ' ὅπου ζεκίνησε κι ὅπου ἀνδρώθηκε.

Γεννημένος τὸ 1929 στὴ Ρητίνη τῶν Πιερίων, σπούδασε ἱστορία καὶ ἀρχαιολογία στὴ Φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τῆς ὥποιας ἀναγορεύτηκε διδάκτωρ τὸ 1962. Στὴν ἵδια σχολὴ ὑπηρέτησε ὡς βοηθὸς ἀπὸ τὸ 1956 ἕως τὸ 1965 καί, μετὰ τὴν ἀπόκτησην τοῦ διδακτορικοῦ πτυχίου, πρόσφερε τὶς ὑπηρεσίες του ὡς ἐπιστημονικὸς συνεργάτης στὴν Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ στὸ "Ιδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμουν (1962-1965). Συμπλήρωσε τὶς σπουδές του (1964-1965) στὴν École Pratique des Hautes Études τοῦ Παρισιοῦ, ὡς ὑπότροφος τοῦ 'Ιδρύματος Κρατικῶν 'Υποτροφιῶν. Ἀπὸ τὸ 1966 ἀρχίζει ἡ σταδιοδρομία του στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῶν Ιωαννίνων, ποὺ διακόπηκε μὲ τὸν ἀπρόσμενο θάνατό του (17.1.1992).

Ἡ ἔφεση γιὰ ἐπιμόρφωση κι ἀπόκτηση νέων ἐμπειριῶν ἡταν ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ζωῆς του. Τὸ ἀποδεικνύουν οἱ ἐπισκέψεις, πολύμηνες ἢ μικρότερης διάρκειας, σὲ πανεπιστήμια καὶ ἐρευνητικὰ κέντρα τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Εὐρώπης, τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Ἀσίας. Ἐνδεικτικὰ σημειώνονται οἱ ἐπισκέψεις του τὸ 1973-1974 στὶς H.P.A. (ὑπότροφος τοῦ 'Ιδρύματος Fulbright), στὴν E.S.S.A., Ἰταλία, Ἰσπανία, Γαλλία, Δυτικὴ Γερμανία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Τσεχοσλοβακία, Πολωνία, Συρία, N. Κορέα καὶ στὸ Ἰσραήλ. Στὶς χῶρες αὐτές, πέρα ἀπὸ τὶς ἐπαφὲς ποὺ εἶχε μὲ καθηγητὲς Πανεπιστημίων καὶ ἀπὸ τὶς ἐπισκέψεις σὲ ἐρευνητικὰ κέντρα, βιβλιοθῆκες καὶ ἀρχεῖα, ἀπ' ὅπου ἀντλησε πολύτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν νεότερην ιστορία τῆς Ἑλλάδας, πραγματοποίησε καὶ διαλέξεις σὲ θέματα τῆς εἰδικότητάς του.

Ἡ ἐρευνητικὴ του διάθεση τὸν ὁδήγησε καὶ σὲ ἔξονυχιστικὲς ἔρευνες ἀρχείων σὲ πολλὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδας. Συμμετεῖχε ἐπίσης ὡς μέλος σὲ ἐπιστημονικὰ σωματεῖα καὶ ἑταρεῖς, στὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς ὥποιες ἀνέλαβε καὶ διοικητικὲς εὐθύνες. "Ἐτσι, μετεῖχε στὴ διοίκηση τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν (1976-1977), τοῦ 'Ιδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμουν (1977-1987) καὶ τῆς 'Ελληνικῆς Ἐπιτροπῆς Σπουδῶν Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης (1976-1989). Ἀπὸ τὸ 1978 ἕως τὸ 1992 διετέλεσε μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς ὑποτροφιῶν τοῦ 'Ιδρύματος 'Αλέξανδρος 'Ωνάσης κι ἀπὸ τὸ 1987 ἕως τὸ 1992 μέλος τῆς συμβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου Ιστορίας τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης.

Παράλληλα οὐσιαστικὴ ἡταν ἡ συμμετοχὴ του καὶ στὶς ἐκδοτικὲς Ἐπιτροπὲς τῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν: Μακεδονικὰ (1967-1977), Cyrilometodianum (1971-1987), Balkan Studies (1980-1987) καὶ Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ (1980-1992).

‘Ο ἀριθμὸς τῶν ἐπιστημονικῶν συνεδρίων στὰ ὅποια πῆρε μέρος ἐγγίζουν τὰ 50 καὶ ἡ συγγραφική του προσφορὰ τὶς 100 περίπου ἐργασίες (αὐτοτελὴ ἔργα, ἄρθρα, βιβλιοκρισίες κ.ἄ.). Οἱ ἐργασίες αὐτὲς ἀναφέρονται κατὰ κύριο λόγο στὴ νεότερη Ἑλληνικὴ ἱστορία. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ δίδαξε (1975) στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἰωαννίνων βαλκανικὴ ἱστορία, καὶ φυσικά καὶ τὴν ἱστορία τῆς Ἀλβανίας, δηλαδὴ πολὺ πρὶν οἱ ραγδαῖες ἑξελίξεις ποὺ σημειώθηκαν στὴ γειτονικὴ χώρα καταστήσουν ἀπαραίτητη μιὰ τέτοια ἀνάγκη.

Οἱ ἐπιστημονικὲς ἐργασίες του καλύπτουν χρονολογικὰ ἔνα εὐρὺ φάσμα ἔρευνας καὶ μελέτης τῆς νεοελληνικῆς καὶ γενικότερα τῆς νεότερης ἱστορίας καὶ μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν σὲ πέντε, κυρίως, περιόδους: 1) Τουρκοκρατία. Τὰ δημοσιεύματα τῆς περιόδου αὐτῆς ἀναφέρονται στὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν τουρκοκρατία καὶ προπαντὸς στοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας, εἴτε οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ εἰχαν γενικότερο χαρακτήρα εἴτε τοπικό. Ἡ τεκμηρίωση τῶν ἀπόψεων του στηρίζεται, κατὰ μεγάλο μέρος, σὲ ἔρευνα ζένων ἀρχείων (‘Ισπανίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας). 2) Ἰστορικὲς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βαλκανικῆς. Καρπὸς τῆς ἐνασχόλησής του αὐτῆς εἶναι οἱ μελέτες του ποὺ ἀναφέρονται στὶς ἐπαφὲς καὶ συνεργασίες τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ δράση ἐναντίον τοῦ δυνάστη. Ἔτσι φωτίζονται τὰ ἀπελευθερωτικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων τὰ ὅποια ἔγιναν σὲ συνεργασίᾳ ἥ μὲ τὴν ὑποκίνηση τῶν ἴσχυρῶν κρατῶν τῆς Δύσης, καθὼς καὶ οἱ πολιτικές, πολιτισμικὲς καὶ οἰκονομικὲς σχέσεις τους μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς N.A. Εὐρώπης. 3) Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καὶ ἐποχὴ Καποδίστρια. Τὸ μεγάλο γεγονός τῆς Ἐθνεγερσίας, σ’ ὅλες τὶς φάσεις (προετοιμασία, Φιλικὴ Ἐταιρεία, πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις, διπλωματικὸς ἀγώνας) καθὼς καὶ ἡ ὀργάνωση τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια, τὸν ἀπασχόλησαν ἀπὸ πολὺ νεώρις. Ἡ ἔρευνα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Ἀρχείου Καποδίστρια στὴν Κέρκυρα τοῦ προσπόρισαν πολύτιμα στοιχεῖα. 4) Ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνισμοῦ (19ος αἰ., ἀρχὲς τοῦ 20οῦ) γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἔθνικῆς του ἀποκατάστασης. Οἱ μελέτες του στὸν τομέα αὐτὸ καλύπτουν περίοδο ἐνὸς περίπου αἱώνα, μεστοῦ ἀπὸ γεγονότα ἀγωνιστικῆς μορφῆς (οἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1854 καὶ τοῦ 1878, ὁ Μακεδονικὸς ἀγώνας, ἡ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς παιδείας γιὰ τὴν ἐπιτυχία του, τὸ Ἡπειρωτικὸ Ζήτημα κ.ἄ.). 5) Σύγχρονη νεοελληνικὴ ἱστορία, καὶ κυρίως ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδας στὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ὁ περιορισμένος ἀριθμὸς τῶν δημοσιευμάτων τῆς περιόδου αὐτῆς διφείλεται στὴν ἀδυναμία ἔρευνας δὲν τῶν ἀρχειακῶν πηγῶν καὶ κυρίως στὴ συναίσθηση τῆς δυσκολίας τοῦ ἔρευνητῆ νὰ εἶναι ἀντικειμενικός, λόγω τῆς μικρῆς ἀπόστασῆς του ἀπὸ τὰ γεγονότα. Γενικά, οἱ ἐργασίες τοῦ Στέφανου Παπαδόπουλου καλύπτουν ὅχι μόνο τὸ ἀντικείμενο τῆς διδακτικῆς του εὐθύνης, ἀλλὰ ἀνάγονται σὲ βάθος χρόνου καὶ σ’ εὐρύτατη ἔκταση χώρου, κι αὐτὸ βοηθάει ὥστε τὰ ἵστορικὰ γεγονότα νὰ γίνονταν προσπελάσιμα ἀπὸ πολλὲς πλευρὲς καὶ νὰ ἐρμηνεύονται βάσει διασταύ-

ρούμενων πηγῶν. Αὐτὸς σημαίνει καὶ δυνατότητα σχηματισμοῦ ἀντικειμενικῆς κρίσης.

Πέρα ἀπὸ δὲ αὐτὰ ὁ Στέφανος Παπαδόπουλος, ἔχοντας πλήρη ἐπίγνωση τῶν εὑθυνῶν του ὡς Καθηγητὴ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Πανεπιστημίου, ὅχι μόνο ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἴστορία τῆς Ἡπείρου, τὴν πολικύμαντη, πολύπλευρη καὶ πολυσήμαντη, καὶ τὴν ἐκλαῖκευσε μὲ τὶς διαλέξεις του, ἀλλὰ ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὰ σύγχρονα προβλήματα τῆς περιοχῆς, σὲ συνάρτηση πάντοτε μὲ τὴν προώθηση τῆς ἀνάπτυξης τοῦ Πανεπιστημίου.

Ὑπῆρχε, τέλος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα κι ὁ ἄνθρωπος. Ἐπιβαλλόταν καὶ ἐνέπνεε σεβασμὸ μὲ τὴν παρουσία του, τὴν προσήνεια, τὴν γλυκύτητα τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐστηρότητα, ὅταν οἱ περιστάσεις τὸ ἐπέβαλλαν, μὲ τὴν κατάργηση τῶν ἀποστάσεων, μὲ τὴν ἐκδήλωση πραγματικοῦ, ὅχι ἀπλὰ ὑπηρεσιακοῦ, ἐνδιαφέροντος, μὲ τὴν κατανόηση τῶν ἀναγκῶν τῶν φοιτητῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συνεργατῶν του, τοὺς ὄποιους ποικιλότροπα βοήθησε στὶς ἐρευνητικὲς ἐνασχολήσεις καὶ τὶς συγγραφικές τους δραστηριότητες. Ὁλες αὐτὲς οἱ ἀρετές, ὑπαρκτὲς κι ὅχι μεταθανάτιες ἀνακαλύψεις, ἔκαναν τὸν ἐπιστήμονα καὶ τὸν ἄνθρωπο Στέφανο Παπαδόπουλο μιὰ προσωπικότητα μὲ ἀκτινοβολίᾳ, ἀγαπητὴ στὸ Πανεπιστήμιο καὶ στὴν κοινωνία τῆς πόλης. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ εἶχε ἐνταχθεῖ χωρὶς δυσκολίες στὸ περιβάλλον ὃπου βρέθηκε, ἡταν ἀποφασισμένος νὰ ζήσει ὡς Ἡπειρώτης, νὰ χαίρεται καὶ νὰ λυπᾶται ὡς Ἡπειρώτης. Ἡ πόλη τῶν Ἰωαννίνων ἐκτίμησε τὴν προσφορά του αὐτῆς, τὸν τίμησε καὶ τὸν ἔκλαψε ὅταν πληροφορήθηκε τὸν θάνατό του.

Ἡ ὑπογράφουσα θὰ θυμᾶται πάντοτε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν συμπαράσταση τοῦ ἀείμνηστου δασκάλου της σὲ κάθε ἐρευνητικὴ καὶ συγγραφικὴ τῆς προσπάθεια. Καὶ θεωρεῖ τιμὴ τὸ ὅτι ὑπῆρχε μιὰ ἀπὸ τὶς πρώτες μαθήτριες καὶ βοηθούς του, σὲ μιὰ θητεία γόνιμη κι ἀποδοτική.